

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

LEGAL ENSURANCE OF STATE SECURITY OF UKRAINE BY LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES

Нікітенко О.І., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

Журавель І.В., аспірант

Науково-дослідний інститут публічного права

Стаття присвячена особливостям реалізації правових гарантій забезпечення правоохоронними органами державної безпеки країни та належному виконанню юридичних обов'язків і притягненню винних до відповідальності. Важливу роль у реалізації забезпечення державної безпеки країни правоохоронними органами відіграють особливості надійної охорони конституційних прав, свобод і законних інтересів як громадян, так і співробітників правоохоронних органів, що спрямована на безпосереднє, повсякденне, практичне здійснення завдань і функцій з охорони правового порядку, права і свободи людини і їх гарантії, захисту суверенітету, територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб. У повній відповідальності з нормами європейського права знаходиться положення цієї статті щодо сповіщального порядку проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Збори громадян правомочні обговорювати різні питання політичного, соціально-культурного і виробничого характеру.

Успішна реалізація адміністративно-правової легітимації правоохоронних органів щодо забезпечення державної безпеки України зумовлена належним рівнем діяльності органів правопорядку.

Правоохоронні органи призначені для захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян України, іноземців, осіб без громадянства для попередження та протидії злочинності відповідно до принципів верховенства права та законності щодо забезпечення громадської безпеки. У вітчизняній науковій літературі виділяють два види попередження злочинності: загальне (загальносоціальне) попередження злочинності й спеціальне попередження злочинності. Перше реалізує антикриміногенний потенціал суспільства в цілому, усіх його інститутів, друге – має цілеспрямований характер на недопущення злочинів.

Конституційно-правові обов'язки держави – забезпечувати безпеку та захист основних прав суспільства і держави з одного боку та в адміністративному праві і публічному з іншого. Поліцейське право та право забезпечення державної безпеки володіє конституційною та організаційно-правовою легітимністю. Завдання правоохоронних органів в Україні є забезпечення правового миру та внутрішньої безпеки, охорона державного кордону, охорона прав, інтересів громадян та правопорядку від зазіхань на їхню діяльність з боку зовнішніх та внутрішніх впливів.

Ключові слова: легітимація правоохоронних органів, забезпечення охорони прав і свобод людини, принцип верховенства права, державна прикордонна служба, державний кордон, адміністративне право, забезпечення безпеки, поліцейське право, безпека особи, суспільства.

The article is devoted to the peculiarities of the implementation of legal guarantees of ensuring the state security of the country by law enforcement agencies and the proper fulfillment of legal obligations and bringing the guilty to justice. An important role in the implementation of ensuring the state security of the country by law enforcement agencies is played by the peculiarities of reliable protection of constitutional rights, freedoms and legitimate interests of both citizens and law enforcement officers, which is aimed at the direct, everyday, practical implementation of tasks and functions to protect the legal order, human rights and freedoms and their guarantees, protecting the sovereignty, territorial integrity of Ukraine, ensuring its economic and information security, legitimate interests of the state and the rights of citizens from the intelligence and subversive activities of foreign special services. The provision of this article on the notification procedure for holding assemblies, rallies, marches and demonstrations is fully consistent with the norms of European law. Citizens' assemblies are authorized to discuss various issues of a political, socio-cultural and industrial nature.

The successful implementation of the administrative and legal legitimation of law enforcement agencies in ensuring the state security of Ukraine is conditioned by the proper level of activity of law enforcement agencies.

Law enforcement agencies are intended to protect the life, health, rights and freedoms of citizens of Ukraine, foreigners, stateless persons to prevent and combat crime in accordance with the principles of the rule of law and legality in ensuring public security. In domestic scientific literature, two types of crime prevention are distinguished: general (general social) crime prevention and special crime prevention. The first realizes the anti-criminogenic potential of society as a whole, of all its institutions, the second is purposeful in nature to prevent crimes.

Constitutional and legal obligations of the state are to ensure the security and protection of the fundamental rights of society and the state on the one hand and in administrative and public law on the other. Police law and the law of ensuring state security have constitutional and organizational and legal legitimacy. The task of law enforcement agencies in Ukraine is to ensure legal peace and internal security, protect the state border, and protect the rights and interests of citizens and law and order from encroachments on their activities by external and internal influences.

Key words: legitimation of law enforcement agencies, protection of human rights and freedoms, principle of rule of law, state border service, state border, administrative law, security, police law.

Актуальність теми. Правова легітимація правоохоронних органів і забезпечення державної безпеки та здійснення реформаційних процесів у сфері правоохоронної діяльності щодо забезпечення національної безпеки країни. Справа державної безпеки України покладається на військові формування та правоохоронні органи країни, організація і порядок діяльності яких визначається законом.

Легітимація (від лат. Legimus – закони) – процедура суспільного визнання, виправдання, підтвердження влади, її інститутів, уряду усередині суспільства і на міжнарод-

ній рівні. Легітимація особливо актуальна для країн перехідного періоду, що переживають розкол, громадянську чи партизанську війну. Головним тут є не тільки виборність, скільки здатність влади оволодіти ситуацією та підтримувати в суспільстві порядок. Легітимність політичного явища не означає його юридичної оформленості, і тому легітимацію не слід плутати з легалізацією, а легітимність з легальністю, тобто і законності. Легітимність не має юридичних функцій і не є правовим процесом. Легальність – влада визнається шляхом виборів, а легітимність – влада спирається на довіру [4, с. 124].

Здійснення реформаційних процесів у сфері правоохоронної діяльності України та унормування статусу правоохоронних органів Конституції України, потребує з'ясування сутності терміна «правоохоронні органи». Поняття «правоохоронні органи» є одним із найбільш невизначених в українському правознавстві, внутрішньо суперечливим і надмірним за обсягом. Не може допомогти з поняттям правоохоронних органів чинне законодавство. Воно визначає правоохоронні органи шляхом їх конкретного переліку у законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року. [4, с. 3] Справу державної безпеки Конституція України покладає на правоохоронні органи. Правоохоронні органи забезпечують внутрішню безпеку країни додержанням, виконанням, використанням і застосуванням норм права учасниками правових відносин.

Адміністративне право та поліцейське право у сфері управління діяльності правоохоронними органами, спрямовані щодо забезпечення національної, внутрішньої державної безпеки. Діяльність правоохоронних органів щодо правової легітимації державної безпеки спрямовані і діють відповідно до діючих нормативно-правових актів.

Виклад основного матеріалу. Правоохоронні органи України, до яких належать також й інші органи державної виконавчої влади, на якій законом покладено здійснення однієї чи декількох із таких правоохоронних функцій: охорона державної безпеки, громадського порядку, контроль за станом дотримання українського законодавства, виявлення фактів скоєння злочинів і адміністративних правопорушень, а також виносити рішення про застосування заходів адміністративного стягнення, припинення і профілактика злочинів та адміністративних правопорушень. Відмінною функцією правоохоронних органів є те, що поряд з охоронною функцією, виконують управлінську. Згідно з законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. вживаються такі поняття: правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2, с. 3].

Легітимація (від лат. *Legimus* – закони) – процедура суспільного визнання, виправдання, підтвердження влади, її інститутів, уряду усередині суспільства і на міжнародній рівні. Головним тут є не тільки виборність, скільки здатність влади оволодіти ситуацією та підтримувати в суспільстві порядок. Легітимність політичного явища не означає його юридичної оформленості, і тому легітимацію не слід плутати з легалізацією, а легітимність з легальністю, тобто і законності. Легітимність не має юридичних функцій і не є правовим процесом. Легальність – влада визнається шляхом виборів, а легітимність – влада спирається на довіру [4, с. 124].

Легітимність утверджує політику і владу, пояснює та виправдовує політичні рішення в адміністративно-правовій легітимації правоохоронних органів у сфері забезпечення державної безпеки, створення політичних структур, їх заміну, оновлення. Вона покликана забезпечити покійність, згоду, політичну участь без примушування, а якщо вона не досягається – виправдання такого примусу, використання сил і усіх засобів, якими володіє влада. Легітимація покликана привернути людей до довіри, легітимна влада і політика авторитетні та ефективні. Не всі політичні акти супроводжуються легітимуючою аргументацією, особливо такі, як закони, накази, інструкції, розпорядження. В історії політики визначаються і використовуються ідеологічні, структурні і персональні рівні

в адміністративно-правовій легітимації у сфері забезпечення правоохоронними органами державної безпеки від внутрішніх і зовнішніх загроз, від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, також попередження та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [4, с. 124].

Особливе місце серед завдань правоохоронної діяльності щодо державної безпеки країни посідає захист прав і свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканості та безпеки.

Правова легітимація у діяльності правоохоронних органів у сфері охорони права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Визначивши їх як найвищу соціальну цінність Конституція України приєдналася до європейського світового бачення цього питання, закріпила його загальнолюдське вирішення як обов'язкове для держави та суспільних відносин.

Як принцип всієї практичної діяльності державних правоохоронних органів, всіх її органів та посадових осіб за ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість функціонування держави і є найвищою соціальною цінністю [3, с. 3]. Обов'язковою умовою ефективного адміністративно-правової легітимації правоохоронних органів у сфері забезпечення внутрішньої і зовнішньої державної безпеки, дотримання верховенства права, принципу законності є похідним від терміна «закон» і охоплює всі сторони життя права. На нашу думку, законність – це дотримання (виконання) вимог не лише законів, а й інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів.

На думку професорів В. Галунько, П. Діхтєвський та О. Кузьменко існують декілька методологічних підходів до визначення принципів адміністративно-правової легітимації діяльності правоохоронних органів у сфері державної безпеки України. Принципи в адміністративному праві у сфері державної безпеки країни щодо легітимації правоохоронних органів є провідною категорією всіх європейських країн. У принципах зміст права розкривається поглиблено, у них виявляється сутність права, його основи, закономірності суспільного життя, тенденції та потреби. Характерні риси принципи адміністративного права – це найбільш загальні та стабільні вимоги. З метою нормування адміністративно-правового забезпечення державної безпеки правоохоронними органами є принцип верховенства права, який є основоположним у сфері державної безпеки країни. Водночас цей принцип є юридично обов'язковою нормою найвищого рівня.

Адміністративно-правова легітимація правоохоронних органів у сфері забезпечення державної безпеки країни є принцип відкритості, прозорості в адміністративному праві і передбачає два аспекти – прозорість, відкритість. Так принцип прозорості (англ. – *the principle of transparency*) – один із центральних принципів адміністративного права, який у європейських країнах розвинувся під впливом скандинавських принципів належного урядування, запозичений зі вступом до ЄС Швеції та Фінляндії в середині 1990-х рр. В свою чергу, принцип відкритості влади поєднує три головних елементи: прозорість, доступність, чутливість.

Принцип добросовісності та етичної поведінки у сфері легітимації правоохоронних органів, у сфері забезпечення державної безпеки правоохоронними органами належать до фундаментальних категорій науки, під нею розуміють високу моральну чистоту, чесність, спрямовані на досягнення добра як для приватної особи, так і публічного інтересу суспільства загалом. Принцип етичної поведінки суб'єктів публічної адміністрації включають у себе засади етики публічної служби, які ґрунтуються на положеннях природного права, Конституції України, Конвенції

захисту прав та основоположних свобод, законодавства про публічну службу та запобігання корупції, а саме:

- служіння народу України та суспільству;
- гідна поведінка – бути ввічливим у стосунках з громадянами і підлеглими;
- неупередженість і політична нейтральність;
- сумлінність, при забезпеченні публічного інтересу;
- нерозголошення інформації.

Принцип поваги до прав людини є провідним в адміністративному праві щодо легітимації правоохоронних органів у сфері забезпечення державної охорони України: забезпечення природних прав і свобод людини та громадянина – життя і здоров'я, честі, гідності, безпеки, права на опір насиллю.

Провідною складовою забезпечення принципу культурної різноманітності є засади гідності у діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення державної безпеки країни до всіх культур, а саме: охоронна і поширення різноманітності форм культурного самовираження, гідності і поваги до всіх культур [1, с. 76, 77, 80].

Адміністративно-правова легітимація у сфері забезпечення державної безпеки, прав і свобод людини, принципу верховенства права, захисту суверенітету, територіальної цілісності України, громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації... у діяльності правоохоронних органів щодо управління, забезпечення внутрішньої безпеки держави є своєрідною характеристикою і необхідною умовою життєдіяльності людей, суспільства, держави. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки.

Забезпечення державної безпеки, захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності, яких визначаються законом [3, с. 10].

В адміністративно-правовій науці активізувалися дослідження проблем державного управління у сферах і галузях адміністративно-правовій легітимації у діяльності правоохоронних органів у сфері внутрішньої безпеки України. Особливості адміністративно-правової легітимації у діяльності правоохоронних органів щодо державної безпеки, а також деякі аспекти забезпечення внутрішньої безпеки країни, які в свого часу досліджували

В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, В. В. Галунько, Р. А. Калюжний, С. В. Ківалов, В. К. Колпаков, О. М. Музичук, О. І. Нікітенко, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, Х. П. Ярмакі та інші.

Необхідно підкреслити, що в адміністративно-правовій науці відсутня загальноприйнята назва досліджуваного виду управлінської діяльності у сфері державної безпеки України правоохоронними органами. Вчені пропонують різні визначення поняття адміністративно-політичної діяльності у сфері легітимації правоохоронних органів, у сфері забезпечення державної безпеки України. Класичною формою діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення державної безпеки є відомчі нормативно-правові акти правоохоронних органів, що втручаються у права громадян з метою відвернення загроз. Правоохоронні органи є силовим компонентом влади і призначенні для виконання правоохоронних функцій та є самостійними інститутами державної безпеки країни.

Конституційно-правові обов'язки держави забезпечувати захист основних прав у адміністративному праві, поліцейському праві та адміністративному процесі. Поліцейське право та право забезпечення державної безпеки володіє конституційною та організаційною правовою легітимністю. Завдання правоохоронних органів є забезпечення правового миру, національної та внутрішньої безпеки, охорони державного кордону, охорони прав та інтересів громадян та правопорядку з боку зовнішніх та внутрішніх впливів.

Висновок. Підсумовуючі вище наведене зазначмо, що адміністративно-правова легітимація поліцейської діяльності та забезпечення безпеки в прикордонних районах України є важливою складовою державного управління у сфері державної безпеки правоохоронними органами. Проблема демократичної легітимізації правоохоронних органів в умовах політичного плюралізму правоохоронних органів керуються принципом нейтралітету. Охорона правопорядку та громадян в прикордонній сфері держави є тим завданням, яке набуває нових вимірів через появу нових форм тероризму, у сфері торгівлі наркотиками, контрабанди та нелегальної міграції тощо. Адміністративне право і поліцейське право – це управління у сфері діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення державної безпеки України, що регламентоване національним законодавством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко та інші.; за ред. В. Галунько, О. Правоторової. Видання 4. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
2. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» / *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2014. № 11. ст. 2.
3. Конституція України / *Відомості Верховної ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
4. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Енциклопедія/Упоряд. Ю. І. Римаренко. К.: Довіра, 1998. 912 с.